

Az olvasók igényének jobb kielégítéséért

1.

Hazánknak 1945-ben történt felszabadulásával nálunk is megkezdődött a könyvtárügy népi korszaka — Magyarországon is megindult a könyvtárak szocialista módon való fejlődése.

Hatalmas segítséget jelentenek számunkra a Szovjetunió könyvtárügyének tapasztalatai. Így újabb támogatást jelent a január óta magyar fordításban is megjelenő »Bibliotekar«, a szovjet könyvtárosok szaklapja.

Egyik legutóbbi számában igen érdekes és számunkra is tanulságos cikk jelent meg (Vugman, I.: Az olvasók igényének jobb kielégítéséért, Bibliotekar, 1953. 5—6. sz., 22—28. old.). Felveti a kérdést, mi az oka annak, hogy a könyvtárak nem mindig tudják kielégíteni az olvasók igényeit. A Lenin-könyvtár 1925 óta, a legutóbbi években pedig már valamennyi nagy szovjet könyvtár számon tartja és rendszeresen felülvizsgálja az elintézetlen kéréseket. Egyúttal valamennyi könyvtárban megindult a harc az elintézetlen kérések számának csökkentéséért.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtt a könyvtárak évi jelentésükben rendszerint csak a használat adatait dolgozták fel. A kielégítetlen igényekre, az elintézetlenül maradt kérésekre a könyvtárosok figyelme legtöbbször egyáltalán nem terjedt ki.

Lenin a Közoktatásügyi Népbiztosság Iskolánkívüli Népművelési osztályához intézett levelében már 1919. februárban felveti a könyvtári adatszolgáltatás számára megválaszolandó kérdések között: »tudnak-e válaszolni az olvasó kérdéseire?« Ez a kérdés is — csakúgy, mint Leninnek valamennyi, a könyvtárak munkájával kapcsolatos megnyilatkozása — rávilágít a szocialista könyvtár és benne a könyvtáros megváltozott feladatra és felelősségére.

2.

Könyvtárügyünk gyors fejlődése indokolja, hogy mi is felvessük ezt a kérdést: vannak-e elintézetlen kérések, és ha vannak, miből erednek ezek.

Mint Vugman is hangsúlyozza, nem sorolható egy csoportba az olvasók valamennyi ki nem elégített igénye. Csak azokat sorolhatjuk az elintézetlen kéré-

sek közé, amelyek a könyvtár munkájának hiányosságával függnek össze: állományának, katalógusának, raktárrendszerének vagy tájékoztató szolgálatának fogyatékosságával.

Nem foglalkozunk most a lehetséges könyvtártechnikai hiányosságokkal, hanem azt vizsgáljuk, milyennek kell lennie a hivatása magaslatán álló szocialista könyvtári tájékoztató szolgálatnak.

Első követelményként feltétlenül a pártosságot állítjuk fel. A pártos tájékoztató szolgálat teljes erejével a marxizmus-leninizmus elméletének megismerését segíti elő. Küzd minden burzsoa csökevény ellen, mint amilyenek pl. az álobjektivizmus, kozmopolitizmus. Ne támaszkodjanak könyvtárosaink nyugati burzsoa anyagra olyan esetekben, amikor az illető tudományágban megfelelőbb szovjet, vagy népi demokratikus anyag is rendelkezésünkre áll.

A tájékoztató szolgálat ne csak egy-két tudományos dolgozó rendkívüli készültségére vagy tájékozottságára támaszkodjék, hanem szervezett szolgálat legyen, amely a jólkiépített katalógushálózatra és a szükséges segédkönyvtárra és egyéb segédeszközökre épül.

Ne támaszkodjék a tájékoztató szolgálat egyedül a saját erőire, saját könyvtárának állományára, hanem használja fel azokat a lehetőségeket, amelyeket a rokonintézmények nyújtanak. Vonjon be a könyvtár a tájékoztatás munkájába minél több külső szakembert is.

Nem elég azonban, ha a könyvtár megválaszolja a befutó kérdéseket. Aktív legyen, menjen elébe az olvasónak és kérésüljön fel előre a várható időszerű kérdések megválaszolására. Készítsen nyilvántartást a fontosabb hírlap- és folyóiratcikkekről, eseményekről, párthatározatokról, fontos rendeletekről. Fejtsen ki megfelelő propagandát, hogy tájékoztató munkáját minél szélesebb körök megismerjék és igénybevegyék.

A tájékoztató munka segédeszközei között első helyen szerepel a jól megszervezett, helyesen kezelt katalógushálózat. Igénybeveszi ezen kívül, vagy ennek segítségével a könyvtár segédkönyvtárának anyagát, valamint esetleg témakartotékokat, iratgyűjtőkben őrzött kivágatokat, cikkfordításokat, régebben készített bibliográfiák másolatait stb. stb.

3.

A Bibliotékar cikke nyomán felmerül a kérdés: hogyan tesznek eleget a magyar könyvtárak a megnövekedett igényeknek? Vizsgálódásunk nem terjed ki a Vugman által felvetett könyvtártechnikai szempontokra, hanem arra a kérdésre igyekszik választ adni, hogyan működik a tájékoztató szolgálat?

Felkerestük öt nagy tudományos könyvtárunk reference-szolgálatát. Kérdésünk az volt, ismerik-e a Bibliotékar cikkét és a maguk részéről hogyan harcolnak a kielégítetlen kérések ellen. Mivel azonban a marxista dialektika tanítása szerint elmélet és gyakorlat elválaszthatatlanok — ötletszerűen megkérdeztünk egy-egy olvasót is, mi volt a kérdése és arra milyen választ kapott a tájékoztató szolgálattól.

A következőkben körítünk eredményét ismertetjük.

Az Országos Széchényi Könyvtár, amelyet, hogy a nemzeti könyvtár funkcióját látja el, igen jelentős mértékben segíti az egyetemi hallgatókat is tanulmányaik elvégzésében — látogatóinak nagy része ezek közül kerül ki. Ezenkívül — speciális könyvanyagánál fogva — sok kutatónak, tudósnek és intézménynek is kell tájékoztatást adnia.

Kérdésünkre, hogy vajjon a Bibliotékar említett cikkét ismerik-e, azt a választ kaptuk, hogy Vugman cikkét nem olvasták ugyan, de a maguk részéről mindent megtesznek, hogy kérés kielégítetlenül ne maradjon. A kapott tájékoztatás szerint a könyvtár dolgozói a sokrétű igényeknek úgy igyekeznek megfelelni, hogy meglévő katalógusaikon kívül az időszerű kérdéseket, amelyek iránt nagyobb érdeklődés várható, előre feldolgozzák, témakatalógus, vagy ahogy ők nevezik: referencebibliográfia formájában. Katalógus készült a segédkönyvtár anyagáról is, ez azonban egyelőre csak betűrendes és így az olvasónak, de még a gyakorlatlan tájékoztató-könyvtárosnak sem nyújt segítséget. Igényesebb, komoly szakértelmet megkívánó kérdésenként a »Kérdőlap«-rendszert használják. Az olvasó kitölti a kérdőlapot és erre az általa megadott időpontban választ kap. A tájékoztatást ilyen esetben a könyvtár különféle munkahelyein dolgozó szakemberek segítségével adja meg

a Tájékoztató osztály. Ezzel a rendszerrel elérhető, hogy kérdés kielégítetlenül ne maradjon.

M. Ilona ottlétünkkel avval a kérdéssel fordult a tájékoztató szolgálathoz, milyen irodalmat ajánlanak neki az Alföld növénytanáról. M. Ilonát különösen az érdekelte, milyen volt az Alföld növényzete, mielőtt »Alföld« lett? Az ügyeletes könyvtáros a szakkatalógushoz irányította (könyvtártechnikai kérdésekkel most nem foglalkozunk, mégis fel kell vetnünk, hogyan tud a tájékoztató szolgálat együttműködni az egy emelettel lejjebb elhelyezett szakkatalógussal?!). Itt 914.391.4 szám alatt »Nagyalföld« címszónál összesen öt művet talált, amelyek közül azonban egy sem foglalkozott a keresett témával. A szakkatalógus egyéb, az Alföld múltját feltáró részletei csak történeti szempontból foglalkoznak a kérdéssel.

Ezzel szemben mi a betűrendes katalógusból megállapítottuk, hogy 150.525 helyszám alatt a könyvtár állományában szerepel Bodor Antal: Magyarország helyismereti könyvészete 1527—1940. (Ép. 1944. Szerző) c. kézikönyve, amely Alföld címszó alatt 14—19-ig hat hasábon ad bőséges irodalmat a feltett kérdésre is.

Egy másik olvasó, M. E., a felszabadulás óta eltelt évek alatt külföldön megjelent Magyarországgal foglalkozó irodalomról kívánt tájékozódni. Természetesen nemzeti könyvtárunkhoz fordult, amelynek feladata az ilyen vonatkozású anyag gyűjtése. Kiderült azonban, hogy sem a Tájékoztató szolgálat, sem a Szerzeményezési osztály nem tud felvilágosítást adni ebben a kérdésben. A növedéki naplóból megállapítható, melyek azok a külföldi művek, amelyek a könyvtárba beérkeztek — arról azonban, hogy esetleg valutáris vagy egyéb nehézségek miatt mi nem volt még beszerezhető — semilyen kimutatás nincs. Felvetődik a kérdés: hogyan fogja pótolni a Széchényi-könyvtár állományának ilyenfajta hiányait? Nem vehetnők-e elejét sok későbbi liradságos munkának, ha a szerzeményezés a külföldi bibliográfiák alapján folyamatosan készítené a magyarvonalozású külföldi művek nyilvántartását?

*

Legnagyobb múlttal rendelkező könyvtárunk kétségtelenül az Ötvös Lőránd

Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára. Nagy múltja részben teherteremt is jelent a könyvtárnak, miután régi katalógusai alig, vagy csak igen nehezen használhatók. Mégis általánosan tudott dolog, hogy a könyvtár tájékoztató szolgálata eleget tud tenni feladatának és kielégítő választ ad a feltett kérdésekre.

A kapott információ szerint — Vugman cikkét itt ismerték — kielégítetlen kérdés csak abból adódhat, hogy a keresett mű ki van kölcsönözve: Ha egyébként beszerezhető művet keres több olvasó, azt a könyvtár akár újonnan, akár antikvár úton beszerzi. Már beszerezhetetlen műveket belföldi — sőt nem egyszer külföldi — könyvtárközi kölcsönzés útján hozat meg a könyvtár. Ilyen esetben a kölcsönkapott műről mikrofilm, vagy fényképmásolat is készül.

A tájékoztató szolgálat tekintélyes segédkönyvtárra támaszkodik. Erről a segédkönyvtárról legújabbán készült részletes, kitűnően tagolt tárgyszó-katalógus, amely amellett, hogy megkönnyíti a könyvtáros munkáját, lépést jelent a szolgálat »szervezett« volta felé. — A fontosabb adott tájékoztatásokat, bibliográfiákat a könyvtár megőrzi, erről referencenaplót vezet. A napló és a dossziéban őrzött tájékoztatósi anyag használatát betűrendes mutató könnyíti meg.

Igy pl. szeptember 19-én Sz. Györgyné a magyar természettudósok antiklerikális megnyilatkozásaihoz keresett irodalmat. Részben már összeállított anyag alapján 11 címszóból álló analitikus bibliográfiát kapott, amelynek segítségével tervezett előadását összeállíthatta. Ugyanaznap H. A. főiskolai hallgató »Haydn Magyarországon« c. témájához kapott 14 címszóból álló bibliográfiát: a felsorolt művek, ill. cikkek egy része mellett feltüntette a könyvtáros, hogy azok az Országos Széchényi Könyvtárban találhatók.

*

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tájékoztató szolgálatának dolgozói mindannyian ismerik a Bibliotyekar idézett cikkét. Tájékoztatásuk szerint kielégítetlenül legfeljebb különleges természettudományi vagy műszaki képzettséget igénylő kérdés marad, ilyen esetekben az olvasót az Országos Műszaki Könyvtárba, vagy a Műszaki Egyetem Könyvtárába irányítják. Az ilyen esetek megszüntetését célozza a tájékoztató szolgálat terve-

zett szakosítása is. A jófelszerelt segédkönyvtár anyagát szakkatalógusban dolgozták fel, amely magában foglalja a könyvtár különféle munkahelyein található köteteken kívül az olvasótermi kézikönyvtár anyagát is.

Sz. I. olvasó az 1918-ban kiadott első szovjet alkotmány magyar fordítása után érdeklődött. Az ügyeletes könyvtáros szerint »az első szovjet alkotmányt még nem fordították magyarra«. Közölte az olvasóval azt is, hogy fölösleges fáradság más könyvtárban utánanézni, mert nem találhatja meg.

Ezúton közölhetjük Sz. I. olvasóval, valamint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár illetékes könyvtárossal, hogy csakugyan fölösleges más könyvtárban utánanézni. A könyvtár katalógusában 328.514 és B 051/174 számok alatt két példányban is szerepel az »Esztenő« c. folyóirat, amelynek 1918. évi októberi száma közli az első »orosz« alkotmányt. A 328.514 példány csonka és a keresett szövegnek csak utolsó lapját tartalmazza, a második jelzett számon azonban teljes példány található, amely 152—159. terjedő lapjain Tábori Kornél fordításában teljes egészében közli a keresett értékes dokumentumot.

Az Országos Műszaki Könyvtár tájékoztató szolgálatának dolgozói ugyancsak jól ismerik Vugman cikkét. Minden erőfeszítésük oda irányul, hogy eleget tegyenek egyre növekvő feladataiknak és ki tudják elégíteni olvasóik sokrétű kívánságait. Ha a szolgálattevő referencé a rendelkezésére álló munkaeszközök segítségével nem tudja megoldani a feltett kérdést, a bibliográfiai csoporthoz fordul, amelynek tagjai a műszaki tudományok egy-egy ágának szakemberei. Rendszeresen igénybeveszi a könyvtár ezen kívül külső szakemberek tanácsadásait is. A hétnek meghatározott napjain más és más speciális terület szakembere ad tanácsot és tájékoztatást az olvasóknak.

Segédeszközeit is egyre finomítja a könyvtár. Így pl. analitikusan is feldolgozták segédkönyvtárunk egy részét. A »vegyészet«-nek pl. — amely a decimális szakkatalógusban csak egy számként szerepel — valamennyi részletkérdését feldolgozták egy referencé-katalógusban, a címszó mellett megjelölve, hogy az illető kérdése melyik kézikönyv, melyik lap-

ján foglalkozik. Ugyanígy a sokat keresett rádiókapcsolásokról is pillanatok alatt kielégítő tájékoztatást tud adni az ügyeletes könyvtáros.

A megkérdezett olvasó, L. Gyula főiskolai hallgató a funkcionális lényegről, valamint marxista bírálatáról szeretett volna olvasni. Az ügyeletes könyvtáros két, 1947., ill. 1950-ben német folyóiratokban megjelent, építészeti kérdésekkel foglalkozó cikket ajánlott. Kézhez az olvasó csak az egyiket kapta, az azonban a keresett tárgyjal nem foglalkozott. Ugyanakkor azonban a szakkatalógusból kikeresett Bálint: Építészettörténetéből tömör és rövid felvilágosítást szerzett a funkcionálisizmusról.

Utolsónak a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárába látogatunk el. Ennek az ugyancsak nagymúltú könyvtárnak feladata, hogy a tudományos dolgozókat, kutatókat, aspiránsokat és kandidátusokat megfelelő irodalommal lássa el. Emellett természetesen igyekszik kielégíteni minden olvasója kérését. Ezt a munkát két osztály végzi. Az olvasóterem mellett működő »Olvasószolgálat« a szükséges technikai tájékoztatás mellett a felmerülő egyszerűbb kérdéseket közvetlenül válaszolja meg. Ha ez a rendelkezésre álló katalógushálózat segítségével nem oldható meg, a Tájékoztató és Bibliográfiai osztályhoz fordul. Ez az osztály — amelynek vezetője ugyancsak ismeri Vugman cikkét — bonyolultabb, nagy felkészültséget igénylő kérdésekre ad írásbeli választ, ill. bibliográfiát. Így rendszeresen tájékoztatja a február óta működő osztály akadémikusainak nagy részét, tud. intézményeinket, tudósainkat is. Megnehezíti az osztály munkáját, hogy közvetlenül rendelkezésére csak mintegy 200 kötetes segédkönyvtár áll, a könyvtár egyéb segédkönyvtár-jellegű anyaga részben a különböző munkahelyeken, részben az olvasótermi kézikönyvtárban található. Erről az anyagról a tájékoztató szolgálatnak még összefüggő katalógusa sincs, egy ilyennek elkészítését a közeljövőben tervezik. Másrészt viszont segítséget jelent a tájékoztató munka ellátásában az az ugyancsak februárban felfektetett analitikus katalógus, amelyet az osztály dolgozói mintegy 60 hazai és 340 külföldi folyóirat feldolgozásával készítenek és amely ed-

dig kb. 25.000 bibliográfiai egységet tartalmaz.

A könyvtár dolgozóinak tájékoztatása szerint a két osztály — részben elszakítottasága miatt és nagyrészt egyéb kívülről álló okokból — még nem minden tekintetben felel meg feladatának.

T. György és T. Miklós olvasók azt kívánták megtudni, hogy vajjon Széchenyi István az Akadémia alapítására felajánlott összeget megfizette-e. Mint mondták, feltételezték, hogy az Akadémia Könyvtárában erről kész anyagot fognak találni. Az ügyeletes könyvtáros a betűrendes katalógus »Széchenyi« rendszavához irányította őket, ahol mindössze egy 1880-ban kiadott művet találtak az Akadémia alapításával kapcsolatban.

Ezúton üzenjük az érdeklődő olvasóknak, hogy az Akadémiai Kiadó kiadásában 1950-ben megjelent Magyar történeti bibliográfia III. kötetében a 295—296. lapokon mintegy 3 hasábnyi bibliográfiát találnak az alapítás kérdéséről.

Még pontosabban a Magyar Tudós Társaság Évkönyvei I. köt. (Pest, 1833, Trattner—Károlyi) 119. lapján pontos kimutatást is találhatunk a Széchenyi által befizetett összegről.

4.

A bemutatott példák nem tekinthetők kiragadott, egyedülálló, véletlen eseteknek. Inkább azt mondhatnánk, tünetek ezek, amelyek néhol tisztán megmutatják a javítás útját is (mint pl. a Széchenyi Könyvtár esetében) — máshol megint »csak« arra mutatnak, hogy valahol hiba van, amin feltétlenül javítani kell. A könyvtárak dolgozóitól kapott és megjegyzés nélkül közölt tájékoztatás mutatja, vannak kezdeményezések, vannak törekvések, amelyek igen hasznosak. Ezeknek a törekvéseknek értékmérője azonban nem lehet más, mint a kielégítetlen kérések számának szigorú ellenőrzés mellett való állandó csökkenése. A hibák kiküszöbölésének módja különböző lehet. Hasznos volna megvizsgálni a szerzeményezés, raktározás hibáiból, elfekvésből stb. eredő elintézetlenül maradt kéréseket is. Ha azonban tanulmányútnak eredményeképpen a könyvtárak szigorú önkritikával fordulnak olvasószolgálatuk működése felé és következetesen számolni és vizsgálni fogják olvasóik ki nem elégített kérését is — munkánk nem volt hiábavaló.

SIMON MÁRIA ANNA